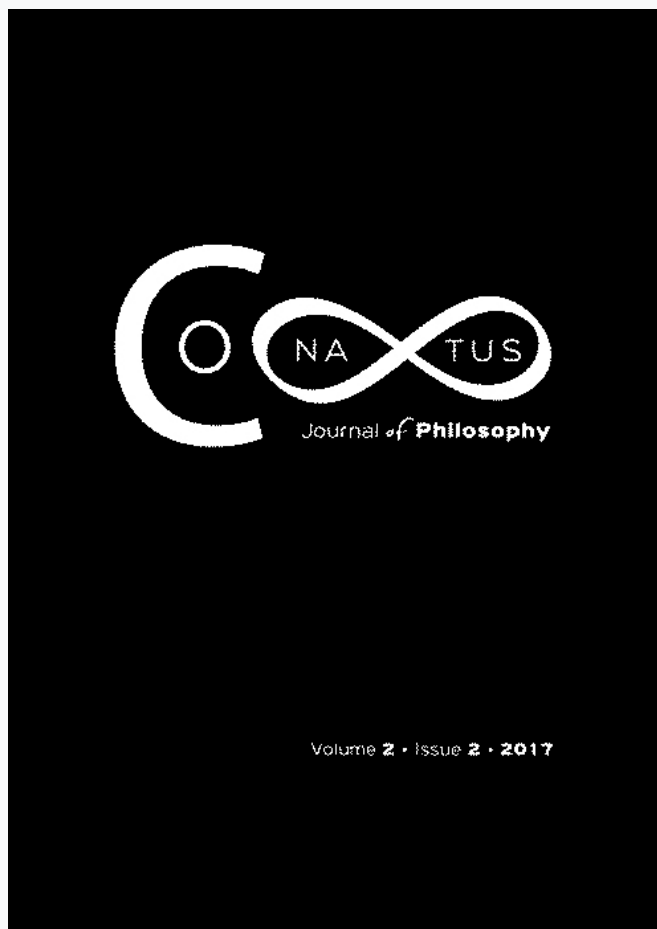

Conatus - Journal of Philosophy

Vol 2, No 2 (2017)

Conatus - Journal of Philosophy

Essay on Virtues (1949) and Somewhere in the Unfinished (1978)

Ioannis Prelontzos

doi: [10.12681/conatus.15990](https://doi.org/10.12681/conatus.15990)

Copyright © 2018, Ioannis Prelontzos

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Prelontzos, I. (2018). Essay on Virtues (1949) and Somewhere in the Unfinished (1978). *Conatus - Journal of Philosophy*, 2(2), 33–46. <https://doi.org/10.12681/conatus.15990>

Η Πραγματεία περί των αρετών (1949¹) και Κάπου στο ανοηλοκλήρωτο (1978) [ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ]

Vladimir Jankélévitch

Εισαγωγή, επιλογή χωρίων, μετάφραση: Γιάννης Περελορέντζος
E-mail address: iprellore@uoi.gr

Αν μου συμβαίνει να αναμασάω ξανά και ξανά τα ίδια θέματα, να επανέρχομαι κατ' επανάληψη στα ίδια αντικείμενα και στις ίδιες αναλύσεις, μου φαίνεται πως πρόκειται πάντα για μια σπειροειδή κίνηση που επιτρέπει να προσεγγίσουμε κάθε φορά έναν ανώτερο βαθμό διασαφήνισης και κατανόησης και να ανακαλύψουμε κρυφές ιδιότητες και σχέσεις που περνούν απαρατήρητες. “Δεν μπορώ να κρίνω το έργο μου” έλεγε ο Πασκάλ “ενόσω το φτιάχνω· πρέπει να μιμηθώ τους ζωγράφους και να τραβηχτώ πίσω· αλλά όχι πολύ”.¹

Στο πεδίο της πρωτότυπης φιλοσοφικής δημιουργίας –διότι υπήρξε και εκλεκτός ιστορικός της φιλοσοφίας, ιδίως με τη διδακτορική διατριβή του *Η οδύσσεια της συνείδησης στην ύστερη φιλοσοφία του Schelling* (1933)–, παράλληλα προς τη μεταφυσική και την αισθητική (με έμφαση, εν προκειμένω, κυρίως στη μουσική δημιουργία, χωρίς όμως να περιοριστεί στις προσεγγίσεις αυτής της τέχνης), η ηθική αποτέλεσε θεμελιώδες μέλημα του φιλοσοφικού στοχασμού του Vladimir Jankélévitch (1903-1985). Στο σημαντικότερο πόνημά του περί ηθικής, την ογκώδη –τρίτομη στην τελική εκδοχή της– *Πραγματεία περί των αρετών* (1949¹), ο Γάλλος φιλόσοφος εκκινεί από τις θεμελιώδεις προκείμενες της φιλοσοφικής του ανθρωπολογίας, τουτέστιν από την αναγνώριση και την ανάγκη αποδοχής της περατότητας του ανθρώπου –αναδεικνύοντας τα βασικά γνωρίσματα ή εκφάνσεις της, κυρίως το «νόμο της διαζευκτικής επιλογής»–, του έγχρονου χαρακτήρα του και της μικτής φύσης μας (οι άνθρωποι είμαστε

¹ Βλ. Pierre Bourdieu, *Πασκαλιανοί διαλογισμοί*, μετάφραση Έφη Γιαννοπούλου (Αθήνα: Πατάκη, 2016), 24.

όντα ψυχοσωματικά, μείγματα στιγμών και μεσοδιαστημάτων, και άγγελοι και κτήνη κ.λπ.). Ο εμβριθής στοχασμός του για τη σχέση ανάμεσα στο λέγειν, το ποιείν και το είναι προϋποθέτει τις αναλύσεις του περί ελευθερίας, στην οποία ερείδεται όλη η ηθική του φιλοσοφία, και, συνακόλουθα, περί ευθύνης και καταλογισμού. Στο πλαίσιο αυτό εγκύπτει στο βούλεσθαι, με έμφαση σε λεπτότατες αναλύσεις για τη σχέση ανάμεσα στην προαίρεση/πρόθεση, τη βούληση και την επιθυμία. Όλη η σοβαρότητα της ηθικής έγκειται κατ' αυτόν στην αγαθή προαίρεση και στη σπλιτέυση των κακών προθέσεων.

Ο Jankélévitch υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει ούτε μία λέξη που να μην είναι ουσιωδώς ηθική –και, συνακόλουθα, ότι κάθε κρίση μας είναι κατά το μάλλον ή ήττον αξιολογική κρίση– και, αντιτιθέμενος στις αφηρημένες κατασκευές της παραδοσιακής ηθικής, αποβλέπει διαρκώς στο συγκεκριμένο, τάση που τον συνδέει με την εποχή του.

Με απαράμιλλη συγγραφική δεξιότητα –αληθινός βιρτουόζος της γραφής–, πραγματεύεται τις βασικότερες αρετές, αρχής γενομένης από την ανδρεία/θάρρος (courage), αρετή του αρχινίσματος και της στιγμής, και την πίστη (fidélité), αρετή της συνέχισης, και συνεχίζοντας με την ειλικρίνεια, την ταπεινοφροσύνη, τη μετριοφροσύνη κ.λπ. Όλη του η ηθική όμως κορυφώνεται και συνοψίζεται στην ανάγκη της αγάπης/έρωτα (amour), «πεμπουσίας της ελευθερίας», την οποία συγκρίνει με άλλες μορφές υπέρβασης της φιλαυτίας, όπως η φιλία, η συμπάθεια, η ανεκτικότητα, ο σεβασμός ή η γενναιοφροσύνη, ασκώντας κριτική στα εγωκεντρικά κατάλοιπα παραδοσιακών θεωρήσεων του αλτρουισμού. Όλα τα σπουδαία, σε κάθε επίπεδο, γνωσιοθεωρητικό (λ.χ. η ευφυΐα), ηθικό (λ.χ. τα τόσο ευπρόσβλητα προτερήματα, όπως η αθωότητα, η μετριοφροσύνη, οι τύψεις, η ειρωνεία ή η χάρη) ή αισθητικό (λ.χ. το ύφος στη λογοτεχνία ή όσα μπορεί να εκφράσει η μουσική), προϋποθέτουν ότι δεν έχουμε επίγνωσή τους. Άπαξ και τα συνειδητοποιήσουμε, περιπίπτουμε στην αυταρέσκεια.

Η ηθική φιλοσοφία του Jankélévitch, στην οποία ξεχωριστή θέση αποδίδεται στο στοχασμό για τη συγχώρηση, το ασυγχώρητο και το απαράγραπτο, δομείται σε διαρκή –κριτικό και γόνιμο– διάλογο όχι μόνο με τους μείζονες φιλοσόφους και ηθοστοχαστές (moralistes) από την αρχαιότητα μέχρι την εποχή του, αλλά και με τη Βίβλο, τους Πατέρες της Εκκλησίας και τη χριστιανική θεολογία (ορθόδοξη, ρωμαιοκαθολική και προτεσταντική), με τη μεγάλη λογοτεχνία όλων των εποχών (ιδίως με το μυθιστόρημα, προπαντός ρωσικό και γαλλικό) και με τις τέχνες, πρωτίστως βεβαίως τη μουσική.

Η ηθική φιλοσοφία του Jankélévitch είναι αδύνατον να νοηθεί επαρκώς, αν δεν αναγνωρίσουμε –και αναδείξουμε– τον θεμελιώδη ρόλο που παίζουν σ' αυτήν το μυστήριο (σε αντιδιαστολή προς τα προβλήματα) και το παράδοξο και αν δεν λάβουμε υπόψη τις εμβριθείς αναλύσεις του για το χρόνο και τις συναφείς έννοιες (ιδίως τη στιγμή και το μεσοδιάστημα, αλλά και το γίνεσθαι και τον καιρό).

Εξάλλου, η αναμέτρηση με βασικές ηθικοφιλοσοφικές θέσεις του Jankélévitch διαδραμάτισε και εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ηθική φιλοσοφία των τελευταίων δεκαετιών –ιδίως σε στοχαστές όπως ο Emmanuel Lévinas, ο Paul Ricoeur, ο Jacques Derrida και, πιο πρόσφατα, ο André Comte-Sponville, η Julia Kristeva και ο Frédéric Worms.

[ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ]

Για τη φιλοσοφία

1 «Αν η φιλοσοφία είναι ουσιαδώς αμφισβητήσιμη, πάντα πρόσκαιρη και αμφιλεγόμενη, αν τίθεται ακατάπαυστα υπό αμφισβήτηση, τούτο συμβαίνει το δίχως άλλο εξαιτίας της ιδιαιτέρως αόριστης, ασαφούς και φευγαλέας φύσης των αντικειμένων της που δεν είναι αντικείμενα. Αντικείμενα συγκεχυμένα [diffus] και ρευστά/ευμετάβλητα [diffluents] μεταξύ όλων! Υπάρχει κάτι το νυχτιάτικο στο φιλοσοφικό “αντικείμενο”. Ο χρόνος και ο φιλόσοφος του χρόνου είναι δύσμοιρα αδέρφια! Ομολογώντας τον ανεπίλυτο χαρακτήρα του απέραντου προβλήματός της, η φιλοσοφία γίνεται η ίδια πιο ευάλωτη... Η φιλοσοφία δεν κάνει “βήματα προόδου”, σε αντιδιαστολή προς τις τεχνικές, και κυρίως προς τις τεχνικές που αφορούν σε εργαλεία, οχήματα και φορείς της ανθρώπινης κινητικότητας».²

2 **Ειδικότερα, ζωτική ανάγκη να αγωνιζόμαστε για τη φιλοσοφία (όσο και για την ελευθερία):** «Η αναγκαιότητα να αγωνιζόμαστε για τη φιλοσοφία είναι ίσως σχεδόν εξίσου ζωτική με τη μάχη άλλοτε υπέρ της ελευθερίας. [Γιατί;] Διότι επικρέμαται ο κίνδυνος η αντιφιλοσοφία, με την αποστείρωση και το στέρεμα στην πηγή, να παραγάγει μια γενιά αποβλακωμένων ατόμων, χειραγωγήσιμων και εντελώς υπάκουων, ανίκανων όχι μόνο να αντιδρούν, αλλά να κατανοούν τη διακύβευση. Δεν θα γνωρίζουν καν πια τι προέχει να διαφυλάξουμε. Αυτό που προέχει να διαφυλάξουμε είναι η συνείδηση της φιλοσοφίας, που είναι η συνείδηση νέτα σκέτα και, κατά συνέπεια, η φιλοσοφία νέτα σκέτα. Διότι η συνείδηση της φιλοσοφίας και η φιλοσοφία είναι ένα και το αυτό».³

3 **Σπουδαιότητα της φιλοσοφίας στην καθημερινή ζωή μας αλλά και όρια της άσκησης του φιλοσοφείν: κάποια στιγμή ο φιλόσοφος χρειάζεται να επιστρέψει στη μουσική:** «Ο αναστοχασμός, η φιλοσοφική εργασία τρέφουν την πρόζα της ύπαρξης, την καθημερινότητα των καθ’ ημέραν συμβάντων· φτάνει όμως μια στιγμή όπου ο φιλόσοφος οφείλει να επανέλθει στη μουσική, όπως ο ποιητής, μπουχτισμένος από τα τριτομμένα λόγια, επιστρέφει στο ποίημα».⁴

² Βλ. Vl. Jankélévitch και Béatrice Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé* (Παρίσι: Éditions Gallimard, σειρά «Folio/ Essais», 1990), 115-6. (1η δημοσίευση σ' αυτή τη σειρά 1987· 1^η έκδοση 1978). Πρόκειται για την πνευματική αυτοβιογραφία του Jankélévitch, με τη μορφή εκτενών συνομιλιών, σε είκοσι εννέα ενότητες, με την B. Berlowitz. Ο τίτλος του βιβλίου έχει αντληθεί από «την ωραία διατύπωση του Rilke» (Jankélévitch and Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 193).

³ Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 123-124.

⁴ Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 289.

Τι είναι μια ζωή;

«Εξαιτίας της διφορούμενης σχέσης την οποία διατηρεί η ψυχή με το όργανο-εμπόδιο του σώματος, η ύπαρξη θα είναι μια συνέχιση περιπετειώδης, ακατάπαυστα απειλούμενη, ακατάπαυστα παραινούμενη από κίνδυνο σε κίνδυνο, ακατάπαυστα αναζωπυρούμενη από στιγμή σε στιγμή· και εντούτοις αυτή η επισφαλής, άβολη και τόσο επικίνδυνη συνέχιση αποτελεί συνολικά μια βιώσιμη ύπαρξη! Η συνέχιση της ύπαρξης συντελείται με την κίνηση, δηλαδή πέφτει προς τα εμπρός, όπως ο ποδηλάτης. Δεν πρόκειται επομένως για μια άκοπη συνέχιση! Όπως και να έχει, κουτσά-στραβά, το έμβιο ον διαφυλάσσει την ασταθή ισορροπία του ανάμεσα σε αντιμαχόμενες δυνάμεις. Τούτο αποκαλείται μια Ζωή! Συνεχιζόμενος θάνατος που είναι μια συνεχιζόμενη ζωή, η οποία σώζεται από το μηδέν κάθε λεπτό, και τούτο *in extremis* [εις το νυν και αεί], έτσι είναι η ζωή του ανθρώπου, μοιρασμένη ανάμεσα στη μωρολογία των επαναλήψεων που την αφυδατώνουν και σ' αυτές τις ευλογημένες στιγμές που την εκτινάσσουν με σκαμπανεβάσματα και πρόσκαιρα την αναζωογονούν, για να την εγκαταλείψουν αμέσως στη νάρκη της. Οι στιγμές όμως αυτές είναι αδιαλείπτως επαναλήψιμες και μας επιτρέπεται να τις αναζητούμε. Η απογοητευτική αυτή λάμψη, μετά την οποία ξαναπέφτουμε στην κατήφεια και στη μικροπρέπεια, η πρόσφορη αυτή ευκαιρία, τέλος, είναι πάντα πιθανές για μας. Το απρόβλεπτο που μας φέρνει κάθε λεπτό, η επόμενη στιγμή μπορεί να μας το αφαιρέσει· αλλά ο διαρκής και ανεξάντλητος στιγμιαίος χαρακτήρας της ευκαιρίας είναι μια πρόσκληση να προχωράμε πάντα μακρύτερα, πέραν του εαυτού μας, και να επανεπινοούμε ακατάπαυστα μια αλήθεια που διαφεύγει».⁵

Η δράση, η ζωή, η δημιουργία ως το μυστήριο της επανέαρξης

«Στην περιπέτεια της δράσης συντελείται ανά πάσα στιγμή το συνεχιζόμενο θαύμα [*miracle continué*]: από κίνδυνο σε κίνδυνο κι από στιγμή σε στιγμή, η πτώση αναβάλλεται ακατάπαυστα, το ξεκίνημα ξαναρχίζει ασταμάτητα. Η δράση είναι η συνεχιζόμενη αναζωπύρωση μιας πάντα αρχικής περιπέτειας, μιας πάντα περιπετειώδους μύησης και τη βιώνουμε ως έναν ωραίο κίνδυνο... διότι δεν είναι κάτι άλλο από το μυστήριο της επανέαρξης. Αν έβγαζα από την τσέπη μου, μια λύση έτοιμη γι' αυτή την αντίφαση, όπως ο ταχυδακτυλουργός βγάζει από το τσεπάκι του ένα περιστέρι, θα περιερχόμασταν εκ νέου στην κυριολεκτική πιστότητα [*fidélité littéraire*] και στη γραφειοκρατική απολίθωση. Αυτή η διαρκής επαγρύπνηση μας κρατά σε εγρήγορση, διότι η δημιουργία είναι κοπιώδης! Πρέπει, ανά πάσα στιγμή, να επανεπινοούμε το θαύμα της ζωής. Από τραγωδία σε τραγωδία, από συζυγικό καβγαδάκι σε συζυγικό καβγαδάκι και από κρίση σε κρίση, το ανεπίλυτο επιλύεται αρκούντως, χωρίς να πάψει να είναι ανεπίλυτο: οι αταίριαστοι υποφέρουν μαζί, ελπίζουν μαζί, γελάνε μαζί, συνεχίζουν τον ατέρμονα διάλογό τους και ολοκληρώνουν τη ζωτική πορεία τους στην οδό του χρόνου... Γι' αυτή την ανορθόλογα βιωμένη αντίφαση, γι' αυτό το αδύνατο-αναγκαίο, γι' αυτό το

⁵ Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 109-110.

ακατάπαυστα επιλυμένο και ακατάπαυστα αμφισβητούμενο ανεπίλυτο, ο καθένας από εμάς θα μπορούσε να ξαναπεί ό,τι έλεγε ο Heine για την επώδυνη ζωή του: και, παρά ταύτα, την έζησα... Μην με ρωτάτε όμως πώς».⁶

Σχέση ανάμεσα στη φιλαυτία και την φιλανθρωπία

Σε μια ρητά μηπερξονικής έμπνευσης θέση, ο Jankélévitch υποστηρίζει ότι δεν γινόμαστε φιλόανθρωποι με αφετηρία τη φιλαυτία (διευρύνοντάς το πεδίο εφαρμογής του φιλείν), αλλά ότι «αντιθέτως, αυτός που εγκαθίσταται άπαξ στον εγωισμό δεν πρόκειται να βγει ποτέ απ' αυτόν, ακόμη κι αν τον φούσκωνε όλο και περισσότερο μέχρι να χωρέσει εντός του ολόκληρο το ανθρώπινο γένος». Και στην περίπτωση της ηθικής, ακριβώς όπως στην περίπτωση της κίνησης, ισχύει το «ή ευθύς αμέσως ή ποτέ»: «πρέπει να εγκατασταθούμε εξαρχής και διαμιάς σ' αυτή την ατμόσφαιρα αλτρουισμού, όπως ο Bergson εκκινεί εξαρχής από την κίνηση, δίχως να τη συναγάγει από τους σταθμούς που την οριοθετούν. Οφείλουμε να πούμε το εξής: ή ευθύς αμέσως ή ποτέ! Υπάρχει, στο ηθικό ενέργημα, είτε το θεωρεί κανείς αρνητικά ως θυσία είτε θετικά ως [χριστιανική] φιλανθρωπία [charité], κάτι το υπερβολικό που αρχίζει πάντα από τον εαυτό μας και που δεν πρόκειται να το συναντήσουμε κοσκινίζοντας, σκάβοντας, βαθαίνοντας την ηδονή μας. [...] Η απάρνηση των πάντων δεν είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση των απαρνήσεων εν γένει, αλλά μια ηρωική απάρνηση που δεν μοιάζει με τίποτε άλλο –διότι το όλον είναι εντελώς διαφορετικής τάξεως από το μέρος».⁷

Ο όρος δυνατότητας για να είναι κάτι σπουδαίο, σε όλα τα επίπεδα – αναφορικά με τη γνώση (η ευφυΐα ή η πνευματική διάσταση της ύπαρξής μας), την ηθική (λ.χ. τα τόσο τρωτά προτερήματα, όπως η αθωότητα, η μετριοφροσύνη, οι τύψεις, η ειρωνεία, η χάρη) ή την αισθητική (λ.χ. το ύφος στη λογοτεχνία, όσα μπορεί να εκφράσει η μουσική κ.λπ.)– είναι η μη επίγνωσή του. Άπαξ και το συνειδητοποιήσουμε, περιπίπτουμε στην αυταρέσκεια.

«Η αυταρέσκεια [complaisance] είναι ο παράλογος αυτοοικτιρισμός. Η αθωότητα είναι σαν αυτά τα προτερήματα για τα οποία μιλά ο Schelling: δεν μπορεί να είναι κανείς αγνός παρά υπό τον όρο να μην έχει την αγνότητα, δηλαδή να μην την κατέχει εν γνώσει του. Επί παραδείγματι, δεν μπορεί να είναι κανείς ευφυής και να το διατυμπανίζει ούτε να δηλώνει δημόσια ότι είναι πνευματώδης. Τούτο αληθεύει εξάλλου για τη μετριοφροσύνη, για τις τύψεις, για την ειρωνεία, για τη χάρη, για όλα αυτά τα τρωτά, απογοητευτικά και αντιμαχόμενα προτερήματα που δεν υπάρχουν παρά μόνο εν αγνοία τους· έτσι, σύμφωνα με τον Τολστόι, το άχαρο πρόσωπο της πριγκίπισσας Μαρίας λάμπει όποτε δεν σκέφτεται τον εαυτό της· είναι το φως της αθωότητας που ακτινοβολεί στο ακριμάτιστο μέτωπό της, σβήνοντας το μορφασμό των ανήσυχων ψεμάτων.

⁶ Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 137-138.

⁷ Βλ. Vl. Jankélévitch, *Traité des vertus I: Le sérieux de l'intention* (Παρίσι: Éditions Flammarion, 2011), 84. Σειρά «Champs/ Essais» (1^η δημοσίευση –της αναθεωρημένης και λίαν εμπλουτισμένης έκδοσης, από το 1968 ως το 1972 - σ' αυτή τη σειρά 1983· 1^η έκδοση Παρίσι, Éditions Bordsas, 1949).

Και, αντιστρόφως, είναι η υπέρμετρη επίγνωση της γοητείας που ασκεί που καθιστά τον γοητευτικό άντρα επαγγελματία γόη. Αυτό που είμαι, λέει ο Angelus Silesius, δεν το γνωρίζω· και αυτό που γνωρίζω, δεν είμαι».⁸

Συνακόλουθα, ο «διαλυτικός» ρόλος της συνείδησης/συνειδητοποίησης στην περίπτωση της ηδονής και της ευτυχίας (όχι όμως και στην περίπτωση του πόνου)

«Η ηδονή, φευ, όπως άλλωστε η ίδια η ευτυχία, επωφελείται από τους συγκεκριμένους, απροσδιόριστους, θαμποφωτισμένους κατά προσέγγιση υπολογισμούς όπου βρίσκει καταφύγιο η ανησυχία μας. Έτσι, μην εμβαθύνετε, αλλά, αντιθέτως, γλιστρήστε και περιοριστείτε στο περίπου, αν θέλετε να μην ευτελίσετε την ηδονή σας. Διότι τέτοια είναι η ανισοτιμία των εκφάνσεων της συνείδησης: η συνείδηση της ηδονής διαλύει την ηδονή, ενώ αντιθέτως η συνείδηση του πόνου αυξάνει και επιδεινώνει τον πόνο· ακόμη περισσότερο, ο πόνος, που δεν είναι διαλυτός στη συνείδηση, δεν είναι ίσως παρά αυτή τούτη η συνείδηση, η θλιβερή ένοχη συνείδηση του σώματος ή του αποκομμένου οργάνου, *νόησις σώματος*,⁹ ενώ ο προορισμός/ροπή [vocation] της ηδονής θα ήταν μάλλον, στα δύο όρια, η ακραία υποκειμενικότητα ή το άκρον άωτον της αντικειμενικότητας, η λησμονιά του εαυτού μέσω του αδιαιρέτου της ασυνειδησίας ή μέσω της εξωστρέφειας του εγώ στον κόσμο. Η συνειδητοποίηση της ηδονής μας σημαίνει ότι γνωρίζουμε πως έχει αρχίσει, πως εξελίσσεται, πως θα τελειώσει· ακόμη πιο αόριστα σημαίνει ότι γνωρίζουμε πως δεν είναι παρά ό,τι είναι –τίποτε πέραν του εαυτού της, δηλαδή, εν κατακλείδι, Μηδέν και μισό, λαμπερός αφρός και ουράνιο τόξο [...] Εξ ου αυτή η επίγευση πλήξης που συνιστά όλη την πίκρα των ηδονών μας όποτε αναστοχάζονται, έστω κατ' ελάχιστον, τον εαυτό τους. Τούτο είναι το διττό άγχος της ηδονής, το ένα εξωγενές και το άλλο ενδογενές: η ηδονή συρρικνώνεται μέσω της συνειδητοποίησης των ευμετάβλητων, ασταθών και εφήμερων όρων των οποίων προϋποθέτει τη συνένωση –διότι μια αληθινή ηδυπάθεια/λαγνεία [volupté] είναι, στον μπουχτισμένο από έγνοιες και από μνήμη ενήλικο, εξίσου δυσεπίτευκτη όσο και ένας γάμος από έρωτα· έτσι οφείλουμε να ευχαριστούμε την καλή τύχη μας για την ανέλπιστα χάρη που μας προσφέρει ενίοτε αυτά τα εύθραυστα λεπτά. Και, από την άλλη πλευρά, η ηδονή μεταπίπτει σε μελαγχολία όταν, πέραν κάθε αντικειμενικής αιτίας ανησυχίας για το μέλλον της, αποκαλύπτει στη συνείδηση την προσίδια ηδονική μαιοδοξία της, την ανθρώπινη μηδαμινότητά της εν γένει. [...] Η ενάργεια της ηδονής δεν ήταν λοιπόν παρά ένα περίπου και μια μαζική έκφανση [effet de masse]. Έτσι ο Schopenhauer έχει δίκιο: όλη η θετικότητα της ηδονής είναι οδυνηρή υφή».¹⁰

[Μια σελίδα παρακάτω]: «Αυτή λοιπόν είναι η πρώτη ειρωνεία της ηδυπάθειας: ο

⁸ Jankélévitch, *Traité des vertus I: Le sérieux de l'intention*, 160-161.

⁹ Σ.τ.μ.: Στα ελληνικά στο πρωτότυπο.

¹⁰ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus I: Le sérieux de l'intention*, 63-64.

πόνος είναι το καρύκευμα της ηδονής, έτσι ώστε η ηδονή δεν θα είχε ποιοτική νοστιμάδα ούτε καν θα ήταν θυμικό συμβάν χωρίς την παρουσία του επώδυνου αντιθέτου της· δίχως την καλή θλίψη της, χωρίς αυτή τη δυστυχία της ευτυχίας της, η ηδονή δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια συγκίνηση χωρισμένη από το συγκινησιακό της χορό, δεν είναι παρά ρητορικό σχήμα και ηνοή της φωνής [souffle de la voix]. Το *λυπόμενον χαίρειν*¹¹ του Γοργία [496 e (*ανιώμενον χαίρειν* 497 a) και γενικά 494 c-497 d] η χαρά που παραδόξως διαψεύδεται [contredite] από την οδύνη, αντικαθιστά, είναι αλήθεια, την ενάργεια της ηδονής με την αμφισβησία του συμπλέγματος. Δεν απολαμβάνουμε/γευόμαστε [gouïtons] τίποτε το ατόφιο, επισημαίνει ο Montaigne [*Essais* II, 20]».¹²

Αγάπη/έρωτας και χριστιανική φιλάνθρωπία

«Η φιλάνθρωπία-αρετή [charité-vertu] μετέχει ταυτοχρόνως της αγάπης-συναίσθηματος και της καλοσύνης. Η απλή αγάπη όμως είναι το μοναδικό συναίσθημα που είναι ήδη μια αρετή. Είναι ηθικό να αγαπάμε, όποιος κι αν είναι ο αγαπημένος, ακόμη κι αν ο αγαπημένος δεν είναι αγαπητός, δηλαδή δεν αξίζει τη στοργή [affection] με την οποία τον περιβάλλουμε· διότι η αγάπη/έρωτας, αν είναι ειλικρινής και παθιασμένη, έχει κατηγορική αξία και δικαιολογεί από μόνη της τους πιο περίεργους παραλογισμούς αυτού ο οποίος αγαπά. Μία τουλάχιστον φορά στη μέτρια ζωή του, ακόμη κι ο πιο ξερός άνθρωπος, ενόσω ήταν ερωτευμένος, θα έχει γνωρίσει τη χάρη να ζει για κάποιον άλλον, για μια γυναίκα: έτσι αναπολεί με απέραντη αναγνώριση αυτή τη βραχύβια εποχή της νιότης του όπου υπήρξε, όπως όλοι οι ερωτευμένοι, αληθινός, φυσικός και ανιδιοτελής· όπου, για μερικές εβδομάδες τουλάχιστον, έπαψε να αγαπά το χρήμα, ξέχασε να διεκδικεί τα δικαιώματά του και να προσπαθεί να εντυπωσιάσει· αποδείχθηκε ταπεινός και αυθόρμητος· δεν είχε άλλες έγνοιες, κατά τη διάρκεια των ευλογημένων αυτών ημερών, από την ευτυχία κάποιου άλλου, άλλες απολαύσεις από τις απολαύσεις κάποιου άλλου, νιώθοντας χαρούμενος με τις χαρές του και υποφέροντας με ό,τι τον έκανε να πονάει, φοβούμενος με τους φόβους και ελπίζοντας με τις ελπίδες του άλλου. Δεν υπάρχει σχεδόν κανένας, ακόμη και μεταξύ των πιο μαραμένων και των πιο παραμορφωμένων, που να μην ξαναέγινε προσωρινά απλός και αυθεντικός κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, δεν υπάρχει συμβατική αστή που να μην γνώρισε έτσι το δικό της λεπτό αθωότητας και γεμάτης πάθος έντασης. Η θεϊκή εποχή του έρωτα, αλίμονο, δεν πρόκειται να επανέλθει ποτέ πια. Αυτές όμως οι οάσεις δροσιάς και ποίησης είναι σαν μαγεμένα μέρη χαμένα μέσα στην καθημερινή αθλιότητα· γοητευτικά ξέφωτα καταμεσής των ψεμάτων και των μορφασμών. – Το να αγαπάμε, λέμε, είναι μεν μια αρετή, αλλά μια στιγμιαία αρετή [vertu-minute], μια κατεπίγουσα αρετή [vertu-express]· η μπακαλική και αστική σκληρότητα ανακτά πολύ σύντομα τα δικαιώματά της, αν ο έρωτας δεν αγαπά με όλη την ψυχή του και εκ βάθους καρδιάς».¹³

¹¹ Σ.τ.μ.: Στα ελληνικά στο πρωτότυπο.

¹² Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus I: Le sérieux de l'intention*, 65.

¹³ Βλ. VI. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 2 (Παρίσι: Éditions Flammarion, 2011), 173-174. Σειρά «Champs/Essais» (1η δημοσίευση – της αναθεωρημένης και λίαν εμπλουτισμένης έκδοσης, από το 1968 ως το 1972 – σ' αυτή τη σειρά 1986· 1η έκδοση Παρίσι, Éditions Bordas, 1949).

Τι ακριβώς όμως αγαπάμε στην άλλη/στον άλλο;

Ο Jankélévitch διερωτάται αν «αξίζει ο άλλος τη στοργή με την οποία τον περιβάλλουμε»¹⁴ και, λίγες αράδες παρακάτω, υποστηρίζει τα ακόλουθα: «Αυτός ο ολόθυμος έρωτας απευθύνεται στην ανθρωπινότητα του ανθρώπου [l'humain de l'homme] και όχι στον άλφα ή τον βήτα σύντροφο λόγω της ομορφιάς του, του πνεύματός του, των χαρισμάτων του. Ας διευκρινίσουμε ωστόσο το εξής: αυτήν την καθολικά ανθρώπινη διάσταση κάθε πλάσματος, η ίδια η Αγάπη [Agaré] δεν την λατρεύει ποτέ ειμή μόνο με την ευκαιρία και αναφορικά με ένα ιδιαίτερο και ενικό πρόσωπο, με μια παρουσία· τελικά, αγαπά κανείς πάντα *κάποιον*, τούτον εδώ ή εκείνον, έτσι ώστε ουδέποτε αγαπάμε “εν γενεί”. Το να αγαπάς, όπως και το να ποιείς [Faire] απαιτεί ένα άμεσο αντικείμενο: τι ποιώ; Ποιον αγαπώ; Στις ερωτήσεις αυτές απαντούν το “κάτι” και το “κάποιος” που είναι, το πρώτο, η ύλη/περιεχόμενο [matière] της πράξης μας ή της εργασίας μας και, το δεύτερο, η σκόπευση της αγάπης μας. Η αγάπη απευθύνεται πάντα σε ένα δεύτερο πρόσωπο χωρίς το οποίο δεν θα ήταν παρά φληνάφημα και αφηρημένη έννοια».¹⁵

Δεν αγαπάμε κάποιον επειδή είναι αγαπτός, δεν είναι ο αγαπτός το έλλογο και καθωσπρέπει κίνητρο της αγάπης, αλλά είναι «η αδικαιολόγητη αγάπη που καθιστά αγαπτό τον αγαπημένο». Τους λόγους τους ανακαλύπτουμε εκ των υστέρων.

«Οι λόγοι, όπως θα έλεγε ο M. de Roannez, “έρχονται μετά”. Στο σημείο αυτό, ο Bergson, καθιστώντας την προορατική [prévenante] απόφαση αιτία του βουλευέσθαι [délibération], συμφωνεί με την παθιασμένη [passionnelle] λογική του Pascal. Θα δείξουμε το εξής: είναι η αδικαιολόγητη αγάπη/έρωτας [amour immotivé] που καθιστά αγαπτό τον αγαπημένο, δεν είναι ο αγαπτός που είναι το έλλογο και καθωσπρέπει κίνητρο της αγάπης. Δεν πρέπει λοιπόν να πιστεύουμε τον ερώντα [amant], που ανασυγκροτεί εκ των υστέρων την αιτιακή λογική του πάθους του επικαλούμενος, για παράδειγμα, την ομορφιά· όλως αντιθέτως, ας επιμείνουμε ακόμη, είναι η κατηγορική προσταγή της αγάπης που ομορφαίνει την αγαπημένη και ρυθμίζει έσωθεν την κεντρική διαδικασία της μεταρσίωσης και της “αποκρυστάλλωσης”· το πάθος υφαίνει υπομονετικά το μαγεμένο πέπλο του· οικοδομεί υπομονετικά το γεμάτο πάθος κατασκευασμά του. Με άλλες εικόνες: το πάθος κάνει μέλι του οτιδήποτε συναντά, μεταμορφώνοντας τις αντιρρήσεις σε λόγους και το *μολονότι σε επειδή*. Ή, πράγμα που είναι το ίδιο [...], το αντικείμενο της προτίμησης είναι το μυστήριο της εαυτότητας [ipséité], η καθαρή παρουσία του υπαρκτού, ο άλλος εαυτός και όχι τα επίθετα του άλλου».¹⁶

¹⁴ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, 173.

¹⁵ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, 174.

¹⁶ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus I: Le sérieux de l'intention*, 225-226.

Πώς και γιατί η ελεημοσύνη και η φιλανθρωπία δεν είναι εκφάνσεις αλτρουισμού αλλά μορφές του εγωισμού:

«... αν η ελεημοντική σχέση είναι όντως κατ' εικόνα του αλλοτριωτικού καπιταλιστικού καθεστώτος μας, τούτο δεν συμβαίνει τόσο εξαιτίας της ίδιας της αγαθοεργίας όσο λόγω της ατιμωτικής κατάστασης επαπειλής στην οποία διατηρεί τον κατώτερο. Βεβαίως, η μαλθακότητα που επιφέρει ο οίκτος είναι ήδη, στον ευεργέτη, που νιώθει αυτό τον οίκτο, μια προσβολή στον ορθό λόγο· κυρίως όμως ο αυτοσκοπός δεν είναι φτιαγμένος για να ικετεύει τους ομοίους [pairs] του, αλλά για να τους τείνει το χέρι. Ίδού, επιπλέον, μια δεύτερη μαρξιστική ενδόμυχη σκέψη, η οποία, θέτοντας εν αμφιβόλω την ίδια την πρόθεση του δωρητή, θα συνδεόταν άνετα με την απαισιόδοξη και χωρίς αυταπάτες μισανθρωπία ενός Kant ή ενός La Rochefoucauld· κατ' αρχάς, η ελεημοσύνη μάς επιτρέπει, δίνοντας λίγα, να κρατάμε πολλά· έτσι, έχουμε τους σοβαρότερους λόγους να αμφιβάλλουμε για την αγνότητα, την αυθεντικότητα, τα ανεπιλήπτα ελατήρια μιας ανιδιοτέλειας που δίνει για να λάβει. Κατόπιν η ελεημοσύνη μάς παρέχει πολύ φτηνά την ικανοποίηση του εκπληρωθέντος καθήκοντος. Επομένως η γενναιοδωρη διάθεση είναι διπλά ύποπτη· διπλή είναι επίσης η απάτη που καλύπτει έντεχνα τον εγωισμό μας ή την αυταρέσκειά μας και τα μεταμφιέζει σε αλτρουισμό. Τα αισθήματα αγάπης που εκδηλώνουμε στον άλλον άνθρωπο είναι μια παρακαμπτήριος ατραπός της φιλαυτίας ... Ας ομολογήσουμε ότι σ' αυτόν τον ταρτουφισμό¹⁷ ανάγεται, σε μεγάλο τουλάχιστον βαθμό, η ευεργεσία των εχόντων και κατεχόντων· οι αγαθοεργίες της κυρίας, οι άρρωστοι της κυρίας, ο ζητιάνος της κυρίας είναι μια ουρανόπεμπτη ευλογία και σαν την χρόνια ήσυχη συνείδηση της ένοχης συνείδησης».¹⁸

Ο διαφορετικός (και μάλιστα αντίθετος) τρόπος αντιμετώπισης του άλλου ανθρώπου, από τη μία μέσω της περιέργειας, από την άλλη μέσω της συμπάθειας (που προϋποθέτει εξουδετέρωση της περιέργειας), της γενναιοφροσύνης και, κυρίως, της αγάπης.

Ο Jankélévitch, αφού εξήγησε ότι, πολύ συχνά, διαβάζουμε τα κείμενα των άλλων όχι από ειλικρινές ενδιαφέρον αλλά από περιέργεια (προσπαθώντας να εντοπίσουμε βιογραφικές, ανεκδοτολογικού τύπου, λεπτομέρειες), καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: «Για να πούμε την αλήθεια, η συμπάθεια αρχίζει εκεί όπου δεν υπάρχει πια θέση για την περιέργεια· αν προσθέσουμε επιπλέον το εξής: είναι η περιέργεια που φράζει το δρόμο στη συμπάθεια! Αν είστε περίεργος για μένα, τούτο σημαίνει ότι δεν τρέφετε συμπάθεια για μένα. Αν επιδιώκετε να μάθετε κάτι για μένα, να εντοπίσετε κάποιες γαργαλιστικές λεπτομέρειες, τούτο σημαίνει ότι δεν θέλετε να με γνωρίσετε. Ναι, η περιέργεια αντιτίθεται στη συμπάθεια, όπως ο ερασιτέχνης στον εραστή, όπως η επιλογή [sélection]

¹⁷ Σ.τ.μ.: Ο ταρτουφισμός σημαίνει, σύμφωνα με το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής* του Γ. Μπαμπινιώτη, την υποκριτική ευσέβεια, την προσποιήτη εντιμότητα, το να πηλολογεί κανείς, προκειμένου να αποκρύψει δικά του ελαττώματα, τις πραγματικές του προθέσεις.

¹⁸ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, 155-156.

στην εκλογή [élection]· ο ερασιτέχνης επιλέγει, κατατάσσει και κατηγοριοποιεί τα άτομα με τον τρόπο ενός συλλέκτη που ταξινομεί δείγματα σε μια αφηρημένη σειρά ή σε ένα απρόσωπο είδος. Απεναντίας, η αγάπη είναι αδιάφορη για τις μικρές λεπτομέρειες και για τις υλικές ιδιαιτερότητες· είναι η ίδια η γενναιοδωρία της που της προσδίδει αυτή την αόριστη, αμελή και ενίοτε κάπως κατά προσέγγιση επίφραση [apparence]. Η αγάπη δεν διαλέγει χαρακτήρες, υιοθετεί ολόκληρη την προσωπικότητα με μια ολική και αδιαίρετη επιλογή. Η αγάπη δεν θέλει να γνωρίζει τίποτε για ό,τι αγαπά: αυτό που αγαπά είναι το κέντρο του ζωντανού προσώπου, διότι το πρόσωπο αυτό είναι για την αγάπη αυτοσκοπός, απαρámλλη εαυτότητα, μοναδικό μυστήριο στον κόσμο».¹⁹

Για την αρετή της ανεκτικότητας, μία από τις ενδιάμεσες αρετές ανάμεσα στη δικαιοσύνη και την αγάπη

«Δεν είναι καλή κάθε ανεκτικότητα [tolérance]. Η μοναδική ανεκτικότητα που δικαιολογείται [...] δεν είναι αυτή που ανέχεται τα ελαττώματα των ανθρώπων ή τα ψέματά τους, αλλά αυτή που αναγνωρίζει τον άλλο στο πιο ουσιαστικό προσωπικό “μήνυμά” του· να όμως που αυτό που είναι το πιο προσωπικό δεν είναι τόσο οι γνώμες και οι πεποιθήσεις, ούτε, κατά μείζονα λόγο, οι ιδιοτροπίες του καθενός· είναι κυρίως η βούληση του άλλου και, πίσω απ’ αυτή τη βούληση, τα τρίσβαθα της ελευθερίας του. Δεν είναι τόσο σημαντικό να ανεχόμαστε τις μανίες των ομοίων μας, τα τικ τους, τις παραξενιές τους, τις τρέλες τους, πόσω μάλλον τα σκανδαλώδη σφάλματά τους. Μόνο όταν πρόκειται για την ελευθερία του άλλου η ανεκτικότητα μπορεί να μεταμορφωθεί σε αγάπη. Έτσι εξηγείται γιατί η ανεκτικότητα δεν είναι απλώς μια βολική στάση, προορισμένη να μας απαλλάξει από το μίσος, γιατί απαιτεί μια προσπάθεια κατανόησης που μας κοστίζει. Παραδόξως, η θυσία αυτή προϋποθέτει ότι δεν θέλουμε υπερβολικά το καλό του άλλου. Η ανεκτικότητα, που είναι ο σεβασμός της βούλησης του άλλου, αποκλείει όχι μόνο την αδιαφορία, αλλά και την υπερβολικά καλή θέληση του καλού του άλλου, τη βούληση που νοιάζεται φανατικά για την σωτηρία της ψυχής μου, την υπερβολικά καλοπροαίρετη βούληση. Θεέ μου, προστατεύστε μας από αυτούς που θέλουν υπερβολικά το καλό μας!»²⁰

Εγκώμιο της γενναιοφροσύνης και ύμνος στην αγάπη

«Η γενναιοφροσύνη καθιστά τον ανθρώπινο αθλητή· δεκαπλασιάζει τη ζωτικότητα όσων υπήρξαν φθονεροί· η χάρη της γενναιοφροσύνης βοηθά ακόμη και τα παιδάκια να προσεγγίσουν προσωρινά το μεγαλείο των ηρώων. Το έχουμε ξαναπεί: όλοι σχεδόν οι άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων των ζηλιάρηδων και των χαμερπών, υπήρξαν γενναιοδωροι τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους, κατά τη διάρκεια της θεικής εποχής της αγάπης/έρωτα· υπήρξαν γενναιοδωροι επειδή αγαπούσαν κάποιον.

¹⁹ Βλ. Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l'inachevé*, 15-16.

²⁰ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, 102.

Τη μέρα εκείνη, ακόμη και ο πιο μέτριος δεν τσιγγουλεύτηκε ούτε ο φιλάργυρος μέτρησε τα χρυσά νομίσματά του ούτε ο μικροπρεπής είχε στο πρόσωπό του το κάτωχρο χρώμα των φθονερών· εκείνη τη μέρα οι συμφεροντολόγοι ήταν ανιδιοτελείς και οι έμποροι, αντί να ζυγίσουν και να πουλήσουν τη μουστάρδα τους, για μια φορά την προσέφεραν χωρίς αντίτιμο. Κανένας επιχειρηματίας, όσο χοντρόπετσος κι αν είναι, δεν αναπολεί χωρίς συγκίνηση αυτές τις οάσεις δροσιάς και αλήθειας μέσα στην έρημο μιας μπακάλικης ύπαρξης· κανείς δεν αναλογίζεται χωρίς μια ανείπωτη ευγνωμοσύνη αυτή την εφήμερη άνοιξη των ερωτευμένων όπου ο επιχειρηματίας υπήρξε, και αυτός, ανιδιοτελής, γενναιόδωρος, ειλικρινής και ικανός να ενεργεί με μοναδική επιδίωξη να προσφέρει απλόχερα ικανοποίηση. Διότι, οποιοσδήποτε γνώρισε, έστω για μερικές ώρες, τη μεγάλη και υπέροχη και δροσιστική απλοποίηση [simplification],²¹ τη σοβαρή χαρά που μας προσφέρει η αγάπη, αυτός θα μπορέσει να αναλογιστεί: έζησα· γνώρισα κι εγώ τη βραχυχρόνια μέθη μου και την ανοιξιότικη βραδιά μου· η μοίρα μου χάρισε κάποια λεπτά μιας αλήθειας σε αντάλλαγμα της οποίας πολλοί σπουδαιοφανείς θα έδιναν με χαρά όλη τη μεγαλόσχημη ζωή τους· το να έχεις υπάρξει νέος, να έχεις ερωτευθεί, να έχεις πονέσει, να έχεις ελπίσει και να έχεις αναμείνει με πάθος από έναν άλλο την ευτυχία σου, -αυτή είναι βεβαίως η αυθεντική ζωή. Διότι τι είναι η αγάπη/έρωτας αν όχι το να ζεις και να νιώθεις ότι ζεις; Υπάρχει σε ένα δεκαπεντάλεπτο αλήθειας ό,τι χρειάζεται για να προσδώσεις νόημα και λόγο ύπαρξης σε μια μακρά ζωή χωρίς σάρκα και οστά. Στη γενναιοφροσύνη επαφίεται το να συνεχίσει αυτές τις προνομιακές στιγμές τη μία μέσα στην άλλη, το να διαιωνίσει αυτές τις εξαιρετικές στιγμές, το να παρατείνει αυτά τα μαγικά δεκαπεντάλεπτα ώστε η μικρή γενναιοφροσύνη-στιγμή, η κήπως ζηλιάρια και περιορισμένη γενναιοδωρία του έρωτα να γίνει η μεγάλη γενναιοδωρία μιας μεγαλόψυχης καρδιάς».²²

Απιστία και πίστη (όχι μόνον όσον αφορά τον έρωτα)

«Η απιστία ούτε κάνει συλλογές ούτε αποθησαυρίζει. Αυτή είναι η δύναμή της, αλλά συνάμα και η αδυναμία της. Διότι η πίστη [fidélité], αρετή ουσιωδώς συζυγική, αντιπροσωπεύει την οικεία και μόνιμη μυχιότητα κάθε κουλτούρας/πνευματικού πολιτισμού· μόνον αυτή θεμελιώνει μια πνευματική και ηθική ζωή, μια καθημερινότητα ικανή να μας κρατά συντροφιά κατά την παρέλευση του γίγνεσθαι. Αντί για πρόσκαιρους δεσμούς, προτιμά τη μονοτονία και την κανονική κίνηση. Αν δεν υπήρχε, θα έπρεπε να την επινοήσουμε· αν όμως συνεχιζόταν χωρίς να έχει ξεκινήσει ποτέ, δεν θα υπήρχε

²¹ Σ.τ.μ.: Ο γαλλικός όρος simplification αντιστοιχεί τις περισσότερες φορές, στη γραφίδα του Jankélévitch, στην *άπλωσις* του Πλωτίνου, όπως είναι σαφές στα χωρία όπου ο Γάλλος φιλόσοφος εξηγεί τον γαλλικό όρο χρησιμοποιώντας είτε τη γαλλική μεταγραφή *haplôse* (βλ. Χαρακτηριστικά: VI. Jankélévitch, *Philosophie première* (Παρίσι: P.U.F., 2011), 118. Σειρά «Quadrige/Grands textes», (1^η δημοσίευση από τον ίδιο εκδοτικό οίκο, στη σειρά «Bibliothèque de Philosophie contemporaine», 1953)· Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 1, 274, 317· Jankélévitch, *Traité des vertus III: L'innocence et la méchanceté*, 418· VI. Jankélévitch, *Henri Bergson* (Παρίσι: P.U.F., 1999), 231, σημ. 1. Σειρά «Quadrige» (1^η δημοσίευση της αναθεωρημένης και εμπλουτισμένης έκδοσης, 1959, 1^η έκδοση, Παρίσι, Alcan, 1931). Για τον ελληνικό όρο *άπλωσις* στο πρωτότυπο, βλ. χαρακτηριστικά: Jankélévitch, *Philosophie première*, 127· Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 1, 310· Jankélévitch, *Henri Bergson*, 239-240, 247.

²² Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 2, 331-332.

–διότι το μεσοδιάστημα χωρίς τη στιγμή δεν είναι παρά όναρ. Έτσι η ύπαρξη θέλει ταυτοχρόνως τη συντήρηση [subsistance] και την ανάδυση [émergence]: την ανάδυση που την εμποδίζει να είναι ένα όνειρο, ακόμη κι αν αυτό το όνειρο αντέχει στο χρόνο· αλλά και τη συντήρηση που την εμποδίζει να είναι μια αναλαμπή, έστω αν η αναλαμπή αυτή είναι ένα πραγματικό συμβάν· είναι ταυτοχρόνως τόσο μόνιμη όσο η δυνατότητα και τόσο πραγματική [effective] όσο η απότομη εμφάνιση [surgissement]· είναι, εν ολίγοις, η *δύναμη να διαρκεί*· απαιτεί την βαριά πίστη που προσφύεται στο έδαφος και συνάμα την αέρινη τόλμη που αποσπάται από τη βαρύτητα. Κάθε άλλη ύπαρξη πλην αυτής της “ωραίας δύναμης” είναι καταδικασμένη να φυτοζωεί με μια εμβρυακή ζωή, μη βιώσιμη και θνησιγενή· κάθε ύπαρξη που δεν είναι αυτό το εν είδει φαντάσματος άυλο Είναι [cet être fantômal], είναι μια συνέχιση του θάρρους /ανδρείας [courage]. Κάθε χρόνο η ακαταπόνητη άνοιξη της ανάστασης γλιστρά προς τη συνέχιση της ήρεμης εποχής· κάθε χρόνο το μυστήριο της αναγέννησης, κάθε χρόνο η περιπετειώδης αιφνίδια εμφάνιση της άνοιξης καταλήγει σε μια νέα πίστη και σε μια νέα φάση. Στην *Πηνελόπη* του [Γάλλου μουσουργού] Gabriel Fauré βλέπει κανείς να συναντιούνται το μυστήριο της ανάδυσης και η γλυκύτητα της συνέχισης, το νύκτιο πνεύμα με το πνεύμα της μέρας».²³

Εξαιρετική δύναμη που μπορεί να δώσει στη ζωή μας, σε πολλή επίπεδα, η επίγνωση της θνητότητάς μας. Η δυστυχία μιας ενδεχόμενης αθανασίας

«Το μόνο που ζητάει το ον είναι να υπάρχει! Και ωστόσο η ίδια η δύναμη της ζωής οφείλεται στην επισφάλειά της, στους κινδύνους που διατρέχει, στην γρηγορούσα κατάσταση ετοιμότητας που οι κίνδυνοι αυτοί της επιβάλλουν. Είναι επειδή μπορεί να πεθάνει που ο άνθρωπος μπορεί να σκέφτεται, να υποφέρει, να αγαπά και, προπαντός, να δημιουργεί. Αν διέθετε απεριόριστο χρόνο, ο άνθρωπος θα παρέμενε στείρος και η δράση πολύ σύντομα θα είχε αποκοιμηθεί σ’ αυτή τη φυτική παθητικότητα που έχει βαπτισθεί πομπωδώς “αιωνιότητα”. Σ’ αυτά τα συμφραζόμενα, το τερατωδέστερο μαρτύριο θα ήταν όντως να καταδικαστεί κανείς να μην πεθάνει ποτέ όπως αυτή η Emilia Makropoulos του Janacek και του λιμπρετίστα του, του Capek, η οποία είναι τριακοσίων πενήντα ετών και παραμένει νέα και ωραία εις το διηνεκές, έχει τα μάτια και τη φωνή μιας κοπέλας με την οποία όλοι οι άντρες είναι ερωτευμένοι, αλλά νιώθει ξεθεωμένη και λείει στους γύρω της: σεσείς οι υπόλοιποι θα πεθάνετε! Πόσο τυχεροί είστε!»²⁴

Η τέχνη (εν προκειμένω το μυθιστόρημα και ο κινηματογράφος) βοηθά την τύχη ώστε να συμβούν συναντήσεις που σπανίως λαμβάνουν χώρα στην πεζή καθημερινή ζωή:

Αναφερόμενος σε ένα από τα προσφιλέστερα θέματά του, την αγάπη/έρωτα, και

²³ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l’amour*, ημίτομος 1, 177-178.

²⁴ Βλ. Jankélévitch και Berlowitz, *Quelque part dans l’inachevé*, 210.

δη τη ζήλια και τον παθιασμένο έρωτα, ο Jankélévitch υποστηρίζει τα εξής: «Πώς, αν το σκεφτούμε καλά, αυτός που αγαπά δεν θα έκανε ό,τι περνάει από το χέρι του για να περιφρουρήσει αυτό το τρισαγαπημένο κρυστάλλινο οικοδόμημα που αποκαλείται δεσμός, για να εμποδίσει τους αντεραστές να το πλησιάσουν; Πώς να μην ευγνωμονούσε την αστάθμητη αρμονία, τη θαυματουργή συνδρομή περιστάσεων που υπηρέτησαν τα σχέδιά του; Είναι άραγε δυνατόν να μην γνωρίζει ότι αρκεί να μετατοπίσει τη μικρότερη απ' αυτές τις περιστάσεις, να αγγίξει μία μόλις απόχρωση ώστε να τεθεί σε κίνδυνο όλη η ερωτική περίπτωση, όπως αρκεί να αλλάξουμε μία μόνο νότα στη μελωδία ή ένα μόλις φωνήεν στον τάδε στίχο του La Fontaine για να καταστραφεί η μαγεία του; Το τέχνασμα [artifice] του μυθιστορήματος και του κινηματογράφου συνίσταται ακριβώς στο ότι βοηθά την τύχη [hasard] ώστε να λαμβάνουν ενίοτε χώρα αυτές οι απίθανες συναντήσεις, όπως συμβαίνει στον Tourgueniev [παραπέμπει στις *Τρεις συναντήσεις (Trois Rencontres)*]: διότι, αν το μυθιστόρημα μιμείτο την τετριμμένη καθημερινότητα, δεν θα συνέβαινε ποτέ τίποτε και όσοι ήταν προορισμένοι ο ένας για τον άλλο δεν θα συναντιόντουσαν ποτέ. Αυτή η αλληλεξάρτηση των πεπρωμένων, αλληλεξάρτηση τόσο τεχνητή όσο και ήκιστα αληθοφανής, είναι ακριβώς ό,τι αποκαλείται μυθιστορηματικό· έτσι το δράμα του *Πελέας και Μελισάνθη*²⁵ γεννιέται στο δάσος στη διασταύρωση της μοίρας της Μελισάνθης και της πορείας που ακολουθεί ο Golaud. Ό,τι είναι ο ερωτευμένος μόνο σε σχέση με τους αντεραστές του, είναι ο ζηλιάρης για όλο τον κόσμο, [...] διότι η φύση του είναι μικροπρεπής».²⁶

Varia

«Η νεωτερική συνείδηση δεν είναι διχασμένη μόνο ανάμεσα στη γνώση της και το βούλεσθαι της αλλά μεταξύ πολλών ασύμβατων μεταξύ τους βούλεσθαι. Ο Eugenio d'Ors περιέγραψε αυτή την ηδονική μπαρόκ κατάσταση [“baroquerie”], αυτή τη φρενιτιώδη νεωτερικότητα μιας συνείδησης που δεν γνωρίζει τι θέλει· γοα παράδειγμα η γυναίκα στις τραγωδίες του Ρακίνα σε τραγική κατάσταση, δηλαδή σε μπαρόκ κατάσταση, περιστρέφεται [γύρω από τον ήρωα] και το βάζει στα πόδια, πλησιάζει και απομακρύνεται [...]· οι γυναίκες στα μυθιστορήματα του Ντοστογιέφσκι, με τη σειρά τους, θέλουν διαδοχικά τα αντίθετα και μάλιστα από κοινού· δεν γνωρίζουν ξεκάθαρα τα συναισθήματά τους, δεν βλέπουν εναργώς τι συμβαίνει στην καρδιά τους, συνδυάζουν ολοθύμως τα υπέρ και τα κατά».²⁷

«Από μια ψευδή υπόθεση συνάγονται μερικές φορές αληθείς συνέπειες –διότι υπάρχουν πολλά γόνιμα σφάλματα· και, αντιστρόφως, η αλήθεια, σύμφωνα με τον σκοταδισμό, μπορεί να είναι πιο επικίνδυνη από την απάτη. Πώς να εξηγήσουμε αυτό το γελοίο παράδοξο της επιβλαβούς αλήθειας και της ευεργετικής πλάνης;»²⁸

²⁵ Σ.τ.μ.: Πρόκειται για έργο (*Pelléas et Mélisande*, 1892) του βραβευμένου με Νόμπελ Λογοτεχνίας (το 1911) γαλλόφωνου Βέλγου συγγραφέα Maurice Maeterlinck (1862-1949), το οποίο γνώρισε τέσσερις μουσικές διασκευές, κυρίως από τον Claude Debussy, το 1902 και τον Sibelius, το 1905.

²⁶ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 2, 330.

²⁷ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 1, 234.

²⁸ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 1, 249.

«Το να είναι κανείς διαρκώς και απότομα ειλικρινής σημαίνει ενίοτε ότι δεν είναι και, αντιστρόφως, για να είναι κανείς βαθιά ειλικρινής, πρέπει να πάψει να είναι ειλικρινής». ²⁹

«Ουαί στα κτήνη που λένε διαρκώς την αλήθεια! Ουαί σε όσους δεν είπαν ποτέ ψέματα!». ³⁰

«Ο “διαλογισμός” του θανάτου είναι μια κενή σκέψη και εις μάτην η σαδιστική συνείδηση προεκτείνει αυτό το απογοητευτικό θέαμα κάνοντας το θύμα της να υποφέρει· δεν πεθαίνει κανείς σταδιακά, αλλά μονομιάς». ³¹

²⁹ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus II: Les vertus et l'amour*, ημίτομος 1, 251.

³⁰ Βλ. *αυτόθι*.

³¹ Βλ. Jankélévitch, *Traité des vertus III: L'innocence et la méchanceté*, 250.